

HUQUQNI MUHOFAZA QILUVCHI ORGANLAR: XORIJIY

MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Isakova Shoxsanam Nuriddin qizi

Farg‘ona viloyati yuridik texnikumi “Sud-huquqiy faoliyat” yo‘nalishi

1-bosqich 32-guruh o‘quvchisi

Аннотация:

Ushbu maqolada muallif tomonidan mamlakatimizda huquqni muhofaza qilish organlari hamda huquqni muhofaza qilish organlari borasida xorijiy tajribalar xususida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: huquqni muhofaza qilish faoliyati, huquqni muhofaza qilish organlari, huquq va erkinliklarni himoya qilish, qonuniylikni ta‘minlash, xorijiy tajriba, attorney, Federal tergov byurosi.

Аннотация:

в этой статье автор рассказал о зарубежном опыте правоохранительных органов и правоохранительных органов в нашей стране.

Ключевые понятия: правоохранительная деятельность, правоохранительные органы, защита прав и свобод, обеспечение законности, зарубежный опыт, аттестация, Федеральное бюро расследований.

Abstract:

This article talks about foreign experiments on law enforcement and law enforcement in our country by the author.

Key concepts: law enforcement activities, law enforcement agencies, protection of rights and freedoms, enforcement of legality, foreign experience, attorney, Federal Bureau of Investigation.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikni qo‘lga kiritib, o‘z taraqqiyot yo‘lida izchillik va sobitqadamlik bilan odimlash barobarida jamiyat hayotining barcha sohalarida o‘z tarixiy tajribasi hamda xorijiy davlatlar ilg‘or yutuqlaridan foydalangan holda chuqur va uzoqni ko‘zlagan islohotlarni amalga oshirib

kelmoqda. Ayniqsa, islohotlar borasida gap ketganda keyingi yillarda davlat boshqaruvi, sud-huquq sohasida amalga oshirilgan islohotlarning negizida inson qadri, davlat organlari xalq uchun, inson manfaatlarini uchun xizmat qilishi tamoyili yotganligining amalga ta'minlashiga qaratilayotganligini e'tirof etmaslik mumkin emas. Ushbu maqola orqali huquqni muhofaza qilish organlari, ayrim xorijiy davlatlarda bu boradagi masalalar xususida qisqacha so'z yuritishni lozim topdik.

Huquqni muhofaza qilish organlarining tashkiliy, faoliyat vakolatlari, vazifa va funksiyalarini takomillashtirish, jamiyat hayotidagi o'rni va mavqeini, mas'uliyatini oshirishga qaratilgan bir qator islohotlar amalga oshirildi, qonunchilik bazasi yaratildi.

Albatta, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini takomillashtirish dolzarb masala hisoblanadi, zero fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari va erkinliklarini himoya qilish, qonuniylikni ta'minlash huquqni muhofaza qiluvchi organlarning asosiy vazifalari hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlardan ma'lumki: "Huquqni muhofaza qilish faoliyati – maxsus vakolatli organlarning jismoniy, yuridik shaxslar va davlatning huquq, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga, shuningdek, qonunga muvofiq va unda belgilangan tartibga so'zsiz rioya qilgan holda yuridik ta'sir choralari qo'llash orqali qonuniylikni va huquq-tartibotni ta'minlashga yo'naltirilgan faoliyati"¹ ni tushunamiz.

Huquqni muhofaza qilish faoliyati davlat tomonidan vakolat berilgan tegishli davlat organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Huquqni muhofaza qilish organlari xususida so'z yuritganda mamlakatda qonun ustuvorligini, jamoat tartibi va xavfsizligini, fuqarolarning huquq, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash, buzilgan huquqlarni tiklash, huquqbuzarliklar va jinoyatlarning oldini olish, jinoyatlarni fosh etish, tezkor-qidiruv, ma'muriy va jinoyat-protsessual faoliyatni amalga oshiruvchi hamda aholiga huquqiy yordam ko'rsatuvchi, zarur hollarda davlat majburlovi choralari qo'llash vakolatiga ega bo'lgan davlat organlari tushuniladi.

O'zbekiston Respublikasi huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimiga quyidagi davlat organlarini kiritish mumkin:

Prokuratura;

Adliya organlari;

¹ Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar: Darslik / Mualliflar jamoasi – T.: TDYU nashriyoti, 2022. 6-bet.

Ichki ishlar organlari;

Davlat bojxona xizmati organlari;

Davlat xavfsizlik xizmati organlari;

Milliy gvardiya;

Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti va Majburiy ijro byurosidan iborat.

Huquqni muhofaza qilish organlarining tashkiliy jihatlari, qaysi vazirlik yoki idoralar tizimida faoliyat yuritishlari va nomlanishi ham tabiiyki o'sha davlatning o'zidagi sharoit yoki ma'lum bir taraqqiyot bosqichlaridan kelib chiqib o'ziga xoslik kasb etadi. Misol tariqasida ba'zi davlatlarning qonunchiligiga nazar soladigan bo'lsak, Rossiya Federatsiyasida huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimiga oltita davlat organlari kiradi. Xususan: prokuratura, ichki ishlar organlari, federal xavfsizlik xizmati, bojxona organlari, Tergov qo'mitasi va adliya organlari kiradi. Prokuratura organlari tergov faoliyati bilan shug'ullanmaydi. Dastlabki tergovni faqat Rossiya Federatsiyasi Tergov qo'mitasi, Ichki ishlar vazirligi Tergov qo'mitasi va Federal xavfsizlik xizmati tergovchilari olib borishi mumkin. O'zbekiston Respublikasida esa dastlabki tergovni prokuratura, ichki ishlar hamda DXX organlari amalga oshiradi.

Prokuratura ular faoliyatida qonunchilikka rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Rossiya Federatsiyasi adliya organlarining mamlakatimiz adliya organlaridan farqi shundaki, uning tarkibiga sud pristavlari (ijrochilari) federal xizmati kiradi va adliya vaziri bir vaqtning o'zida Rossiya Federatsiyasi Bosh sud pristavi hisoblanadi. 1997-yil 21-iyulda qabul qilingan "Sud pristavlari to'g'risida"gi Qonunga ko'ra sud pristavlari xizmati faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish Adliya vazirligi zimmasiga yuklatilgan.

Jazoni ijro etish federal xizmati (jinoiy jazolarning ijrosi bilan shug'ullanadi) ham bevosita Adliya vazirligi tarkibiga kiradi. Bundan oldin mazkur tuzilma Ichki ishlar vazirligi tarkibiga kiruvchi boshqarma bo'lgan. O'zbekiston Respublikasida esa ichki ishlar organlari shug'ullanadi.

Ukraina davlatining "Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarining davlat himoyasi to'g'risida"gi Qonuni 2-moddasida huquqni muhofaza qiluvchi organlari tizimiga 15 ta davlat organlari kirishi ko'rsatib o'tilgan.

Ukraina Penitensiar xizmati jazolarni ijro etish xizmati hisoblanib, Adliya vazirligi tarkibiga kiruvchi organ hisoblanadi.

Qozog‘iston Respublikasining 2011-yil 6-yanvarda qabul qilingan “Huquqni muhofaza qiluvchi xizmatlar to‘g‘risida”gi QRQ-380-IV-son qonunning 3-moddasiga ko‘ra huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimiga 4 ta davlat organlari kiradi.

Bular: prokuratura, ichki ishlar organlari, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va Iqtisodiy tergov xizmati organidan iborat.

Amerika Qo‘shma Shtatlarida prokuratura funksiyasini Atorneylar xizmati bajaradi. U alohida ikkita tizimga bo‘linadi: federal va shtatlar darajasida.

Atorneylar xizmati ijro etuvchi hokimiyatning bir qismi bo‘ladi. Federal attornetura Bosh attorney rahbarlik qiladi, u bir vaqtning o‘zida AQSh adliya vaziri hisoblanadi. U AQSh Prezidenti tomonidan lavozimga tayinlanadi va Kongress Senati tomonidan tasdiqlanadi.

Adliya vazirligi tizimida solisitorlar xizmati, marshallar (sud qarorlarini ijro etish politsiyasi) mavjud. Shuningdek, federal turmalar va boshqa ozodlikdan mahrum qilish joylari ham Adliya vazirligi tizimiga kiradi.

Har bir shtatda o‘zining attorneturasini mavjud. Ularga bosh attorney rahbarlik qiladi. Ko‘plab shtatlarda attorneylar gubernatorlar tomonidan tayinlansa, ba‘zilarida aholi tomonidan umumiy saylovlarda saylanadi.

Federal attornetura jinoyat ishlari, fuqarolik huquqlarining buzilishi, soliq, tabiatni va tabiiy resurslarni muhofaza qilish, trestlarga qarshi kurashishga doir qonunchilikning buzilishiga doir ishlarda ayblovni amalga oshiradi.

Adliya departamenti huzurida Federal tergov byurosi tashkil etilgan. Attornetura barcha ishlarning tergovi yuzasidan rahbarlikni amalga oshiradi va bu borada katta vakolatlarga ega. Bosh attorney va okrug attorneylari jinoyat ishini istalgan bosqichda to‘xtatib qo‘yishi mumkin.

Germaniya davlatida 6 ta organi huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimiga kiradi. Bular: prokuratura organlari, federal politsiya, chegaralarni qo‘riqlash federal xizmati, Bundestag politsiyasi xizmati, Federal kriminal xizmat va hududlarda Yer politsiyalari xizmat olib boradi.

Prokuratura faoliyati “Sud tuzilishi to‘g‘risida”gi Qonun, “Prokuraturaning tashkiliy tuzilishi to‘g‘risida”gi Nizom bilan tartibga solinadi va Adliya vazirligi tarkibiga kiruvchi organ hisoblanadi.

Buyuk Britaniyada kontinental Yevropadan farqli ravishda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning yagona tizimi shakllanmagan. Tizim mamlakat qismlariga qarab belgilangan. Misol uchun, Angliya va Uelsda politsiya faoliyati 1964-yilda qabul qilingan “Politsiya to‘g‘risida”gi Qonun (Police Act) bilan tartibga solinsa, xuddi shu nomda 1967-yilda Shotlandiya, 2000-yilda Shimoliya Irlandiyada qabul qilingan qonunlar bilan tartibga solinadi. Politsiya faoliyatiga rahbarlikni bosh konstabl (chief constable) amalga oshiradi. Bundan tashqari, mustaqil konstabllar ham bo‘lib, ular mahalliy politsiyaga bo‘ysunmaydi. O‘zbekiston tajribasida olib qaraladigan bo‘lsa, ular profilaktika inspektorlari vazifasini bajaradi.

Bundan tashqari, ularning faoliyatini tartibga soluvchi boshqa qonunlar ham mavjud. 2005-yilda qabul qilingan “Politsiya va uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun, 2006-yilda qabul qilingan “Politsiya, jamoat tartibi va jinoyat ishlari bo‘yicha odil sudlov to‘g‘risida”gi Qonun (Shotlandiya), 2006-yilda qabul qilingan “Politsiya va odil sudlov to‘g‘risida”gi Qonun kabi qonunlar shular jumlasidandir.

So‘zimiz yakunida aytish mumkinki, to‘g‘ri har bir davlat o‘zining tarixiy tajribasi, huquq oilasi mansubligiga qarab o‘zining huquq tizimini yaratadi, davlat organlarini shakllantiradi. Barcha davlatlar hech narsa aynan bir xil bo‘lmaydi, boshqa davlatlarning ilg‘or yutuq va tajribalaridan foydalanadi, ijtimoiy munosabatlarning o‘zgarib borishidan kelib chiqadi. Biroq kelgusida mamlakatimizda ham masalan, professional tergovchilarga ega bo‘lgan alohida tergov organi (qo‘mitasi) sifatida tashkil etilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.–T.: “O‘zbekiston”, 2023-y.
2. Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar: Darslik / Mualliflar jamoasi – T.: TDYU nashriyoti, 2022-y.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Prokuratura to‘g‘risida”gi 2001 yil 29 avgust 257-II-son Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi 2016 yil 16 sentyabr O‘RQ-407-son Qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasi milliy gvardiyasi to‘g‘risida”gi 2020 yil 18 noyabr O‘RQ-647-son qonuni.

